

Edward Pielichaty

Wyższa Szkoła Bankowa we Wrocławiu
e-mail: edward.pielichaty@wsb.wroclaw.pl

ZNACZENIE KOSZTÓW TRANSAKCYJNYCH W WYCENIE KREDYTÓW BANKOWYCH

THE IMPORTANCE OF TRANSACTION COSTS IN THE VALUATION OF BANK CREDITS

DOI: 10.15611/pn.2018.524.10

JEL Classification: G21, M41, M48

Streszczenie: W sektorze bankowym nastąpiły w ostatnich latach istotne zmiany w zakresie wyceny należności z tytułu kredytów, pożyczek czy dłużnych papierów wartościowych, tj. pozycji dominujących w aktywach banków. Nowe regulacje w zakresie rachunkowości finansowej, obowiązujące już od 2005 r., wprowadziły do wyceny m.in. należności kredytowych metodę zamortyzowanego kosztu. Niniejszy artykuł poświęcono problematyce uwzględniania kosztów transakcyjnych w wycenie kredytów za pomocą tej metody. W szczególności celem artykułu jest analiza i ocena wpływu rozliczania kosztów transakcyjnych na sytuację wynikową banku. Koszty transakcyjne stanowią bardzo ważną i nie do końca zbadaną dziedzinę ekonomii. Istnieją jako skutek niedoskonałej informacji oraz tego, iż ludzie posiadają ograniczone zdolności poznawcze i obliczeniowe oraz popełniają błędy. Koszty transakcyjne występują na poziomie rynkowym (tarcia sił rynkowych) oraz firmy jako koszty menedżerskie.

Słowa kluczowe: należności kredytowe, metoda zamortyzowanego kosztu, efektywna stopa procentowa, koszty transakcyjne.

Summary: In recent years the banking sector has experienced a number of significant changes in terms of liabilities measurement from credits, loans and securities issuance because of their positions in banks' assets. The new regulation in financial accounting, which has been in practice since 2005, introduce an amortized cost method at an effective interest rate to the measurement of credits and others. The following paper is dedicated to the problem of including transaction costs in the measurement of credit with the use of this method. The paper's particular objective is the analysis and assessment of the influence of transaction costs settlement on the bank's financial results. Transaction costs constitute a very important and not entirely explored area of economics. Their existence could be attributed to imperfect information as well as limited human cognitive abilities and human error. Transaction costs occur at market level (friction of market forces) and in the business as managerial costs.

Keywords: loan receivables, amortized cost method, effective interest rate, transaction costs.

1. Wstęp

W sektorze bankowym nastąpiły istotne zmiany w zakresie wyceny należności z tytułu kredytów, pożyczek czy dłużnych papierów wartościowych, tj. pozycji dominujących w aktywach banków. Nowe regulacje w Międzynarodowych Standardach Rachunkowości (MSR)/Międzynarodowych Standardach Sprawozdawczości Finansowej (MSSF) i w polskim prawie bilansowym, które obowiązują już od kilkunastu lat, wprowadziły do wyceny m.in. należności kredytowych nową metodę – zamortyzowanego kosztu

Metoda zamortyzowanego kosztu, zwana inaczej metodą skorygowanej ceny nabycia¹, wykorzystuje w wycenie dłużnych instrumentów finansowych ich efektywną stopę procentową, na której poziom istotny wpływ mają m.in. koszty transakcyjne. Niniejszy artykuł poświęcono problematyce uwzględniania kosztów transakcyjnych w wycenie bilansowej należności kredytowych. W szczególności zwrócono uwagę na wpływ rozliczania kosztów transakcyjnych na sytuację wynikową banków.

2. Istota kosztów transakcyjnych

Pojęcie kosztów transakcyjnych pojawiło się w ekonomii w latach 30. XX w., przede wszystkim za sprawą Ronalda H. Coase'a². Dowodził on, że każdej zawieranej w gospodarce transakcji towarzyszą różnorodne koszty, które zsumowane odpowiadają siłom tarcia w układzie fizycznym.

Koszty transakcyjne stanowią bardzo ważną i nie do końca zbadaną dziedzinę ekonomii. Istnieją jako skutek niedoskonałej informacji oraz tego, iż ludzie posiadają ograniczone zdolności poznawcze i obliczeniowe oraz popełniają błędy. Koszty transakcyjne występują na poziomie rynkowym (tarcia sił rynkowych) oraz firmy jako koszty menedżerskie. Dosłowna interpretacja frazy „koszty transakcyjne” podpowiada, iż chodzi tu o pewnego rodzaju koszty, jakie ponosi się przy przygotowywaniu, wdrażaniu i egzekwowaniu transakcji rynkowych³. Kategorie kosztów transakcyjnych nie są więc identyczne, należałoby zastosować rozróżnienie pomiędzy kosztami, które występują przed zawarciem transakcji, a kosztami po zawarciu transakcji. Koszty *ex post* wiążą się głównie z nadzorowaniem (kontrolą) w celu właściwego przeprowadzenia transakcji.

---

¹ Taka nazwa rozpatrywanej w artykule metody występuje w polskiej ustawie o rachunkowości i odpowiednich przepisach wykonawczych oraz jest zwykle wykorzystywana w literaturze przedmiotu [Ustawa z 29 września 1994; Rozporządzenie Ministra Finansów z 12 grudnia 2001; Bakalarski 2003].

² W 1937 r. R. Coase przedstawił artykuł pt. *The nature of the firm*, który jest często uznawany za początek nowej ekonomii instytucjonalnej, która stanowi próbę zmodyfikowania i poszerzenia ekonomii neoklasycznej. Nowy nurt w ekonomii akceptuje główne założenia neoklasyczne, jednak odrzuca instrumentalne traktowanie racjonalności jako mechanizmu zawsze skutecznego, niczym nieograniczonego i działającego przy pełnym dostępie do informacji [Coase 1937, s. 386-405].

³ Czyli m.in. koszty poszukiwania, negocjacji i kontroli.

Coase zwracał uwagę, że stosunkowo mało uwagi poświęca się kosztom transakcyjnym przy opracowywaniu rygorystycznych modeli ekonomicznych, przez co teorie stają się bardzo odległe od zachowań gospodarczych. Znaczna część teorii ekonomicznych funkcjonuje bowiem tak, jakby koszty transakcyjne nie istniały. Zarzuty Coase'a wydają się usprawiedliwione, trzeba jednak przyznać, że sformalizowanie kosztów transakcyjnych nastęrcza niemałych trudności. Kłopotliwy bywa problem identyfikowania tej kategorii kosztów⁴. Ponadto należy jakoś poradzić sobie z wkalkulowaniem niepewności, jaka zawsze towarzyszy transakcji, gdyż w praktyce każdy kontrakt jest niekompletny i po naszych partnerach biznesowych możemy spodziewać się zachowań oportunistycznych. Prawdopodobieństwo wystąpienie takich zachowań zależy wyłącznie od niemożliwej do skwantyfikowania charakterystyki moralnej podmiotów transakcji.

Trzeba jednak przyznać, że spostrzeżenia Coase'a pozwalają lepiej zrozumieć sens wprowadzania korzystnych rozwiązań instytucjonalnych, takich jak na przykład przejrzysty i skuteczny system prawny. Mają one bardzo mocne uzasadnienie, ponieważ łagodzą działanie ekonomicznych „sił tarcia” – zawodności rynku, występujących w każdym systemie gospodarczym, gdzie istnieją koszty transakcyjne. Dobre rozwiązania instytucjonalne umożliwiają sprawne przeprowadzanie kontraktów i minimalizowanie niepożądanych kosztów transakcyjnych, pomimo oczywistych trudności z wyrażeniem ich w postaci pieniężnej.

3. Opłaty i koszty związane z uruchomieniem kredytu bankowego

Problem kwantyfikowania i uwzględniania kosztów transakcyjnych pojawił się także w rachunkowości instrumentów finansowych. Wycena niektórych z nich za pomocą metody efektywnej stopy procentowej⁵ dopuszcza uwzględnianie kosztów transakcyjnych, które korygują wyznaczaną wewnętrzną (efektywną) stopę zwrotu dłużnego instrumentu finansowego. Do kosztów transakcyjnych związanych z przeprowadzeniem kontraktów na instrumentach finansowych zalicza się opłaty i prowizje wypłacane agentom, doradcom, pośrednikom i maklerom, opłaty nakładane przez agencje regulacyjne i giełdy⁶. Do kosztów transakcyjnych nie zalicza się natomiast premii czy dyskonta od dłużnych instrumentów finansowych, kosztów finansowania, przechowywania instrumentów finansowych czy kosztów administracyjnych [MSSF 2017, MSSF 9, Zał. B, Objasnienia stosowania B5.4.8].

Wspomniany wyżej problem pomiaru i identyfikowania kosztów transakcyjnych jest szczególnie aktualny w przypadku wyceny operacji kredytowych w bankach.

⁴ Zwykle znajduje się jakiś dodatkowy koszt, którego wcześniej nie uwzględniono – koszt krajowy.

⁵ Takie alternatywne pojęcie metody zamortyzowanego kosztu wprowadził MSSF 9: Instrumenty finansowe, który zastąpił MSR 39 i formalnie obowiązuje w krajach EOG od 1 stycznia 2018 r.

⁶ Za agentów (pośredników) uznaje się również pracowników, którzy działają w roli sprzedawców instrumentów finansowych.

W Polsce do końca 2004 r. należności kredytowe były prezentowane w bilansie banku zgodnie z zasadami nominalizmu historycznego, z uwzględnieniem dotychczasowych spłat i tworzonych rezerw celowych. Odsetki naliczane były według umownej stopy procentowej, a prowizje i inne opłaty pobierane zazwyczaj jednorazowo w momencie przyznania kredytu i odnoszone do rachunku zysków i strat, stanowiąc wyodrębnioną część przychodów banku. Obecnie kredyty wyceniane są zasadniczo metodą zamortyzowanego kosztu⁷, zgodnie z którą ujęte początkowo w wartości godziwej⁸, powiększonej lub pomniejszonej o koszty transakcyjne, podlegają korekcie o:

- spłaty kapitału,
- umorzenie wszelkich różnic między wartością początkową a wartością w terminie wymagalności, wyliczone według efektywnej stopy procentowej,
- odpisy na straty kredytowe.

Efektywna stopa procentowa dyskontuje oczekiwany strumień przyszłych płatności pieniężnych do bieżącej wartości bilansowej brutto⁹ przez oczekiwany okres życia instrumentu finansowego. Ustalanie efektywnej stopy procentowej kredytów obejmuje wszystkie opłaty płacone lub otrzymywane przez bank, które stanowią integralną część efektywnej stopy procentowej oraz bezpośrednio powiązane z kredytami koszty transakcyjne [MSSF 2017, MSSF 9, Zał. A, Definicje terminów]. Prowizje, stanowiące integralną część efektywnej rentowności kredytów, pobierane są m.in. za takie czynności, jak ocena sytuacji finansowej kredytobiorcy, ocena i ustanowienie prawnych zabezpieczeń czy przygotowanie dokumentacji kredytowej.

Koszty transakcyjne zostały zdefiniowane w MSSF jako koszty krańcowe, tzn. takie, które nie zostałyby poniesione, gdyby jednostka nie zawarła transakcji, i które można bezpośrednio przyporządkować danej transakcji [MSSF 2017, MSSF 9, Zał. A, Definicje terminów]. Koszty transakcyjne obejmują:

- koszty zewnętrzne, jak np. opłaty i podatki związane z zawarciem transakcji, oraz
- koszty wewnętrzne, jak np. wynagrodzenia pracowników bezpośrednio zaangażowanych w transakcję.

Przykładem kosztów zewnętrznych mogą być: koszty wyceny lub ustanowienia zabezpieczenia spłaty kredytu, koszty usług świadczonych przez Biuro Informacji

⁷ W świetle MSSF aktywa finansowe wycenia się w zamortyzowanym koszcie, jeżeli są posiadane zgodnie z modelem biznesowym, którego celem jest utrzymywanie tych aktywów dla uzyskania umownych przepływów pieniężnych, a postanowienia umowne powodują w określonych terminach przepływy pieniężne, które wyłącznie są spłatami kwoty głównej i odsetek od tej kwoty, pozostałej do spłaty [MSSF 2017, MSSF 9, 4.1.2]. W przypadku niespełnienia tych warunków aktywa finansowe, w tym odpowiednie portfele kredytowe banków, wycenia się w wartości godziwej przez inne całkowite lub wynik finansowy [MSSF 2017, MSSF 9, odpowiednio 4.1.2A i 4.1.4].

⁸ Wartość godziwą instrumentu finansowego w momencie ujęcia początkowego stanowi zwykle cena transakcyjna, tj. wartość godziwa uiszczonej lub otrzymanej zapłaty [MSSF 2017, MSSF 9, Zał. B, Objaśnienia stosowania, B5.1.1].

⁹ Jest to zamortyzowany koszt składnika aktywów finansowych przed korektą o wszelkie odpisy na oczekiwane straty kredytowe [MSSF 2017, MSSF 9, Zał. A, Definicje terminów].

Kredytowej S.A., koszty płacone pośrednikom kredytowym czy koszty ubezpieczeń kredytowych. Do kosztów wewnętrznych można zaliczyć prowizje wypłacane pracownikom działającym w roli sprzedawców kredytów, pod warunkiem ich precyzyjnego przypisania do konkretnej umowy kredytowej¹⁰. W rachunku efektywnej stopy procentowej nie można uwzględniać kosztów administracyjnych, reklamy czy monitorowania kredytów. Nie można także uwzględniać kosztów obsługi wniosków kredytowych, w przypadku których nie doszło do udzielenia kredytu. Dotyczyć to może na przykład kosztów raportów z Biura Informacji Kredytowej S.A., odnoszących się do informacji o klientach, którym kredytu nie udzielono.

4. Rozliczanie kosztów transakcyjnych i ich wpływ na wynik finansowy banku

Przychody z tytułu pobieranych od klienta prowizji netto, rozliczanych za pomocą efektywnej stopy, ujmowane są w rachunku zysków i strat banku w ramach przychodów odsetkowych. Uwzględnianie kosztów transakcyjnych w kalkulacji efektywnej stopy procentowej wpływa na obniżenie kosztów działania w bieżącym okresie sprawozdawczym i powoduje zmianę struktury rachunku zysków i strat banku. Koszty te odnoszone są bowiem do wyniku finansowego przez okres do zapadalności kredytu, a nie w momencie ich poniesienia. Odroczeniu w czasie podlegają także przychody prowizyjne, co nie stanowi jednak rozwiązania szczególnego. W przeszłości zgodnie z zasadą współmierności przychodów i kosztów oraz zasadą memoriału banki obowiązywało w Polsce rozliczanie prowizji w czasie – metodą liniową. Przykład przedstawiony poniżej obrazuje skutki wynikowe zmian zasad wyceny kredytów bankowych w świetle MSSF, obligujące do uwzględniania w ich wycenie kosztów transakcyjnych.

Przykład

Bank XYZ udzielił 10 kredytów 4-letnich po 100 000 zł, każdy z oprocentowaniem 8%. Pobrana prowizja wyniosła 2% od kredytu, a koszty transakcyjne dotyczyły:

- wpisów hipoteki do księgi wieczystej: $10 \times 200 \text{ zł} = 2000 \text{ zł}$,
- raportów Biura Informacji Kredytowej (BIK) S.A.: $10 \times 50 \text{ zł} = 500 \text{ zł}$,
- prowizja dla pośredników kredytowych (1% od kredytu): $10 \times 1000 \text{ zł} = 10\,000 \text{ zł}$.

Kredyty będą spłacane w czterech równych ratach – kapitał i odsetki po 301 920,80 zł. Należy dokonać wyceny kredytów według zamortyzowanego kosztu na dzień bilansowy. Efektywna stopa procentowa, obliczona za pomocą funkcji finansowej IRR arkusza kalkulacyjnego Excel wynosi:

---

¹⁰ Na przykład na podstawie ilości czasu pracy przeznaczanego na konkretne czynności związane z udzieleniem kredytu.

$$P_0 = \sum_{t=1}^n C_t(1 + r_e)^{-t}, \text{ czyli}$$

$$992\,500 \text{ zł} = \sum_{t=1}^4 301\,920,8(1 + r)^{-t} \rightarrow r_e = 8,34\%$$

Wycenę kredytów według zamortyzowanego kosztu, z uwzględnieniem kosztów transakcyjnych, prezentuje tabela 1.

Tabela 1. Wycena kredytów z uwzględnieniem kosztów transakcyjnych

Rok	Zamortyzowany koszt na początek roku	Odsetki według efektywnej stopy procentowej	Przepływy pieniężne w okresie	Wycena według zamortyzowanego kosztu na koniec okresu
1	992 500	82 764,76	301 920,8	773 343,96
2	777 600,6	64 489,3	301 920,8	535 912,46
3	547 654,3	44 689,84	301 920,8	278 681,5
4	289 599,4	23 239,3	301 920,8	0

Źródło: opracowanie własne.

Natomiast wyniki obliczeń w przypadku nieuwzględnienia kosztów transakcyjnych przeprowadzonych operacji kredytowych prezentuje tabela 2 (efektywna stopa procentowa wynosi 8,91%).

Tabela 2. Wycena kredytów bez uwzględnienia kosztów transakcyjnych

Rok	Zamortyzowany koszt na początek roku	Odsetki według efektywnej stopy procentowej	Przepływy pieniężne w okresie	Wycena według zamortyzowanego kosztu na koniec okresu
1	980 000	87 351,77	301 920,8	765 430,9701
2	765 430,97	68 226,28	301 920,8	531 736,4457
3	531 736,45	47 396,04	301 920,8	277 211,6862
4	277 211,69	24 709,11	301 920,8	0

Źródło: opracowanie własne.

Z obliczeń zawartych w tabelach 1 i 2 wynika, że uwzględnienie kosztów transakcyjnych w wycenie kredytów spowoduje, że koszty działalności pierwszego okresu sprawozdawczego będą niższe o 12 500 zł, przychody z działalności bankowej ulegną obniżeniu o 4587,01 zł (87 351,77 – 82 764,76), natomiast wynik finansowy brutto tego okresu będzie wyższy o 7912,99 zł (12 500 – 4587,01). W ten sposób następuje odroczenie kosztów transakcyjnych, które wywołuje odpowiednie skutki wynikowe także w kolejnych okresach trwania kredytu. Dla odpowiednio dużej liczby i wartości udzielonych kredytów zmiany w strukturze rachunku zysków i strat banku będą znaczące.

5. Zakończenie

Kończąc rozważania poświęcone wycenie należności kredytowych, należy zauważyć, że istotne znaczenie ma katalog kosztów transakcyjnych przyjętych przez bank do kalkulacji efektywnej stopy procentowej. W szczególności dotyczy to banków detalicznych, posiadających w swoich portfelach znaczne ilości umów kredytowych. Na przykład precyzyjne przypisanie do konkretnej umowy premii dla pracowników za sprzedaż kredytów pozwala bankom na obniżenie kosztów wynagrodzeń i poprawę wskaźników efektywności zatrudnienia.

Nie zawsze jednak rzetelne przyporządkowanie niektórych kosztów działania banku, jako kosztów krańcowych, do zawieranych umów kredytowych jest łatwym zadaniem. Na przykład ponoszone przez bank pewne koszty ogólnoadministracyjne mogą być podejrzewane o ich charakter transakcyjny (np. koszty druku wzorów umów, wytworzenia kart kredytowych), jednak należy pamiętać, że MSR/MSSF wykluczają możliwość uwzględniania w wycenie kredytów kosztów administracyjnych.

Błędne zakwalifikowanie kosztów działania banku do kosztów transakcyjnych, uwzględnianych w wycenie kredytów, może powodować ich odroczenie na wiele lat (na przykład w przypadku kredytów hipotecznych) i nieuzasadnione zawyżanie bieżących zysków banku. Wydaje się, że precyzyjne ustalenie w regulacjach krajowych katalogu zewnętrznych, a w szczególności wewnętrznych kosztów transakcyjnych działalności kredytowej wyjaśniłoby wszelkie wątpliwości w ich wyodrębnianiu i uznawaniu. Poza tym pozwoliłoby to na ograniczenie w praktyce możliwości nieuprawnionego przeliczania kosztów między segmentami działalności banku w celu poprawy ich rentowności.

Literatura

- Bakalarski T., 2003, *Wycena za pomocą skorygowanej ceny nabycia*, Rachunkowość, nr 1.
- Coase R.H., 1937, *The nature of the firm*, *Economica*, no. 4, s. 386-405.
- MSSF, 2017, IFRS-SKwP, Londyn-Warszawa.
- Pielichaty E., 2006, *Wycena należności kredytowych w świetle regulacji krajowych i Międzynarodowych Standardów Rachunkowości*, [w:] Z. Messner (red.), *Standardy rachunkowości wobec wyzwań współczesnej gospodarki*, t. II, Prace Naukowe – AE, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Katowicach, Katowice, s. 357-368.
- Rozporządzenie Ministra Finansów z 12 grudnia 2001 w sprawie szczegółowych zasad uznawania, metod wyceny, zakresu ujawniania i sposobu prezentacji instrumentów finansowych, Dz.U. nr 149, poz. 1674 ze zm.
- Ustawa z 29 września 1994 r. o rachunkowości, Dz.U. nr 121, poz. 591 ze zm.